

O POZITÍVNYCH PRÍKLADOCH ZAOBCHÁDZANIA S KRAJINOU NA SLOVENSKU

Mikuláš HUBA

Geografický ústav SAV a Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR
Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, e-mail: huba@savba.sk

Abstract: *Recently we commemorated the tenth anniversary of the European Landscape Convention (ELC). Slovak Republic joined the Convention in 2005. In an effort to find the most comprehensive answer to the question how are our commitments regarding the Convention met, whether the landscape in this country is protected and sustainable managed, 35 non-governmental organisations were addressed with a questionnaire in the first half of 2010. This paper is an attempt in recapitulation of answers to one of the posed questions: „Quote several positive examples of handling the landscape you have witnessed in the last five years“. Although the answers were mostly critical, especially in evaluation of public administration, they are frank, knowledgeable, instructive, and eye opening. They represent an appeal to the competent ones urging them to change their approach to landscape in Slovakia. This contribution tries to introduce several positive examples at different hierarchic levels (international, national, regional and local ones).*

Keywords: *European Landscape Convention, landscape management, positive examples, NGOs*

Úvod

V roku 2010 sme si pripomenuli 10. výročie podpísania Európskeho dohovoru o krajine (skr. EDoK, 2000). Dohovor vznikol s cieľom chrániť, udržateľne využívať a v prípade potreby regenerovať, rekultivovať či revitalizovať všetky typy krajín v členských štátoch Rady Európy. Nemenej dôležitý pre nás je rok 2005, kedy k dohovoru pristúpila aj Slovenská republika. Odvtedy sa aj na nás v plnej miere vzťahujú povinnosti a záväzky vyplývajúce z EDoK. V snahe nájsť čo najkomplexnejšiu odpoveď na otázku, ako ich plníme, ako účinne chránime, udržateľne manažujeme a prezieravo plánujeme krajinu a jej využívanie, sme vo februári 2010 oslovili 35 aktívnych mimovládnych organizácií (MVO) pôsobiacich na Slovensku (Huba, 2010). Pri výbere respondentov sme preferovali tie MVO, ktoré majú v náplni (aj) také činnosti, ktoré sa aspoň čiastočne týkajú krajiny. Viac ako trojštvrťinová návratnosť dotazníkov je na slovenské pomery veľmi vysoká a svedčí o záujme a serióznom prístupe oslovených. V tomto príspevku sa snažíme stručne zrekapitulovať odpovede na jednu z otázok: „Vymenujte niekoľko pozitívnych príkladov zaobchádzania s krajinou, s ktorými ste sa stretli za uplynulých päť rokov!“

Respondenti uviedli nasledujúce odpovede:

Pozitíva systémového charakteru

Cit.:

„Kľúčový pozitívny trend na Slovensku je to, že sme súčasťou EÚ, a teda presadzovanie záujmov medzinárodných dohovorov a záväzkov SR (ako je Európsky dohovor o krajine, Ramsarský dohovor, Dohovor o biodiverzite, Dohovor o svetovom dedičstve...) by malo mať formálne prednosť pred domácou legislatívou, hoci prax často ukazuje niečo iné.“

„Spolupráca v rámci mikroregiónov (ak fungujú), kde sa na krajinu pozerajú už troška „z nadhľadu“, ale ešte nie tak odľahčito a zošňurovane ako vo VÚC-kách či vyššie.“

„Cezhraničná spolupráca (ale aj európska) – vnímanie dobrých (ale aj zlých) príkladov zo zahraničia miestnymi autoritami (spravidla starostami a primátormi).“

„Agro-environmentálne opatrenia a LFA dotácie v rámci Programu rozvoja vidieka (PRV 2007-2013). Príklady dobrej ekopolnohospodárskej praxe (konkrétne farmy).“

„Územné plány – pozitívum je, že vôbec sú, ale verejnosť to nevie využiť a v rukách samospráv sa stávajú nástrojom na dosiahnutie svojich cieľov. Celkovo dôslednejšie územné plánovanie (hlavne na úrovni „osvietených“ obcí).“

„Nárast záujmu miest o spracovanie rôznych dokumentácií o zeleni, napr. Generel zelene.“

„Povinné spracovávanie MÚSES v rámci územnoplánovacích podkladov.“

„Podpora krajiny v legislatíve (iná vec je jej dodržiavanie).“

„Spracovávanie Dokumentu starostlivosti o dreviny v intravilánoch (žiaľ, že to robia ekológovia, a nie krajinní architekti) a iných dokumentov na úseku ochrany prírody a krajiny.“

„Rozbiehajúce sa rekonštrukcie parkov a úprava verejných priestranstiev so zeleňou, prípadne tvorba verejných parkov, záujem súkromných investorov o riešenie exteriéru objektov.“

„Osveta cez MVO.“

„Prepojenie krajinárov a urbanistov v niekoľkých aktivitách a MVO.“

„Zostavenie medzirezortnej komisie pre implementáciu EDoK.“

„Nepriamo: napr. samotné prístupenie SR k EDoK, Piešťanská konferencia RE o krajine, monotematické čísla časopisu ENVIROMAGAZÍN, venované krajine a iné informačno/propagačné materiály/aktivity na túto tému napr. z dielne SAŽP, Krásy Slovenska 3-4/2010 a iné.“

„Program PriStory (Nadácie Ekopolis) – poskytuje vzdelávanie a finančné dotácie na úpravy verejných priestranstiev v mestách aj obciach, pričom do úprav je zapojená verejnosť už od prípravy návrhov úprav priestranstiev. Urbanizovaná krajina je rovnako

dôležitá ako krajina „voľná“ a jej ničenie, zásahy pri rekonštrukciách historických centier a pod. sú na Slovensku strašné.“

Konkrétne pozitívne príklady

Respondenti si opakovane spomenuli prevažne len na „mimoinštitucionálne aktivity“:

Cit.:

„– komunita na Zaježovej,

– komunita a občianski aktivisti a aktivistky usilujúci o záchranu Slatinky,

– snád' aj mikroregión Poľana – ale tam mám info len o aktivitách zo strany FoE-CEPA & Jura Zamkovského, čiže prístup miestnej samosprávy k ochrane krajiny (OK) neviem posúdiť. A v podstate zrejme aj väčšina aktivít v ochrane prírody (OP) vykonávaných MVO zameranými na OP – keďže okrem ochrany priameho predmetu OP väčšinou k nim prístupujú systémovo, teda aj so snahou o ochranu dotknutého prostredia v danej lokalite, čo vo väčšine prípadov ani nie je divočina, ale minimálne sčasti kultúrna krajina – napr. KOZA, BROZ, Daphne atď.“

„Na nejaké pozitívne inštitucionálne aktivity si fakt neviem spomenúť – Bratislava je v tomto smere zjavne dvojnásobne špecifická, s presne opačným – teda negatívnym – prístupom k ochrane krajiny (viď napr. vinohrady atď., atď.)“

„Pozitívne príklady, na ktoré som schopný si spomenúť, sa netýkajú inštitúcií verejnej správy – sú výhradne z tretieho sektora. OZ VLK a jeho súkromná rezervácia, snahy o zavedenie verejnej participácie pri plánovaní lokálnych verejných objektov – iniciatíva MVO.“

„Za pozitíva pre krajinu a biodiverzitu považujem návrat niektorých dravcov (napr. vlka – po jeho čiastočnej legislatívnej ochrane), návrat zuba...“

„Bohužiaľ, jediným pozitívnym príkladom, ktorý poznám je, že ešte existuje zopár miest na Slovensku, ktoré nie sú znehodnotené nevhodnou výstavbou, alebo inými zásahmi do krajiny.“

„Jedným z mála úspechov bolo zabránenie ťažbe perlitu povrchovým spôsobom na území Tokajskej vinohradníckej oblasti, čo sa podarilo dosiahnuť vďaka JUDr. Jozefovi Šuchtovi z Košíc.“

„Aktivity Občianskeho združenia (OZ) Tatry, Združenia Slatinka, STUŽ Biele Karpaty, mesta Skalica...“

„Lesník Alcnaier desaťročia sám hospodári výberkovým spôsobom aj napriek svojim nadriadeným a všeobecným trendom.“

„Ponechanie kalamity v časti TANAPu na prirodzený vývoj. Snaha širokej ochranárskej obce o zachovanie prírodného rázu Tichej a Kôprovej doliny v Tatrách.“

„Rozširovanie súkromnej rezervácie Vlčia v pohorí Čergov.“

„Skupina občanov Zaježovej a Pliešoviec sa snaží vyhlásiť Obcou Chránené Územia: chrániť niektoré hodnotné územia v katastri obce, resp. niektoré vzácne stromy.“

„Aktivity niektorých mestských a obecných samospráv (napr. mesto Skalica).“

„Pripravený akreditovaný kurz na tému „Tvorba krajiny“ na SPU v Nitre, na ktorý už aj boli sľúbené finančné prostriedky, ale neboli reálne pridelené. Pripravené sú tri varianty: pre starostov a zástupcov obcí, pre poľnohospodárov a pre komunálnych politikov.“

„Mimo Ústavu krajinej ekológie SAV a jedného realizovaného projektu Daphne ma nič nenapadá. Ak predsa, tak len aktivity MVO Priatelía Zeme a ešte jednej MVO, myslím že z Liptovského Mikuláša (OZ Tatry – pozn. aut). Slovenská vodohospodárska spoločnosť sa výraznou mierou angažuje na východnom Slovensku v protipovodňovej ochrane konkrétnych podhorských obcí, ale nedá sa ešte hovoriť o výsledkoch. Aktivity MVO Ľudia a voda z princípu nehodnotím.“

„Snaha ŠOP (konkrétne Správy CHKO Biele Karpaty) o zachovanie rázu krajiny Bielych Karpát (to isté aj na moravskej strane – vid' aktivity ZO ČSOP Kosenka – Valašské Klobouky).“

„Prax „potulných sadaŕň“, sadiacich stromy v krajine pri svojich pochôdkach krajinou.“

„Prax Lesoochránárskeho združenia VLK.“

„Pri preložení železničnej trate pri Šenkviaciach bola pôvodná trasa rekultivovaná, nachádza sa tam orná pôda a dnes by už nikto nepovedal, že tam bol násyp s dvoma koľajami. Nová trať je umiestnená na premostení, čím ponechala voľné mokrade pod sebou.“

„Obnova tradičného pasienkového hospodárenia na Veľkolélskom ostrove, návrat k pôvodným mokrym lúkam a pasienkom.“

„Návrat vody do NPR Šúr.“

V jednej z odpovedí sa uvádza viacero konkrétnych pozitívnych príkladov spolu s ich stručnou charakteristikou:

„Projekt Revitalizácia potoka Dubová“, Piešťany

Projekt revitalizácie podporený MsÚ Piešťany ako súčasť Stratégie mesta Piešťany, realizácia po etapách. Pridaná hodnota: multiprofesný team, práca s verejnosťou. V roku 2008 získal ocenenie Cena architektúry CE.ZA.AR. v kategórii „exteriér“.

Napíňanie rozvojovej stratégie mesta Skalica založenej na rozvoji zelene

Stratégia rozvoja mesta do roku 2020.

Koncepcia rozvoja cestovného ruchu.

Generel zelene.

Vízia rozvoja plôch zelene v kontexte so strategickým rozvojom mesta.

Obec Hrušov

Množstvo aktivít naštartovaných prostredníctvom Programu obnovy dediny.

Pokračovanie obhospodarovania krajiny jednotlivcami na Podpoľaní

Udržiavanie tradičného krajinného charakteru územia.

Program ochrany krajiny v Podtatranskom regióne, OZ Tatry

*Výsledky projektu „10 000 stromov Liptova“ – výsledkom niekoľkomesačného snaženia bola výsadba **13 785 stromov a krov** v 20 katastrach obcí (Liptovský Peter, Jamník, Liptovská Ondrašová, Liptovský Mikuláš, Smrečany, Žiar, Lazisko, Veterná Poruba, Trstené, Podtúreň, Liptovský Hrádok, Pribylina, Prosiek, Uhorská Ves, Liptovský Trnovec, Dúbrava, Závažná Poruba, Iľanovo, Palúdzka, Ploštín) na vyše 40 lokalitách, ktorú realizovalo 560 dobrovoľníkov z radov škôl a miestnych občanov. Bolo vysadených 10,5 km remízok, brehových a izolačných porastov, vetrolamov a cca 1,7 ha hlúčikov stromov.*

Poznámka respondenta/respondentky: „vzhľadom na prax môžem konštatovať, že záujem je podstatne vyšší ako v roku 2000.“

Zhrnutie

1. Väčšina respondentov mala problém s vymenovaním pozitívnych príkladov. Viacerí zdôraznili, že autormi takýchto pozitívnych príkladov sú na Slovensku len tzv. mimoinštitucionálne subjekty, v prvom rade mimovládne organizácie (MVO).
2. Výpočet pozitív sa pohybuje od systémových s medzinárodným charakterom (samotné pristúpenie SR k EDoK, ako aj vstup do EÚ a prevzatie európskeho právneho poriadku v tejto oblasti), cez niekoľko opatrení na národnej úrovni až po regionálnu a miestnu úroveň, ktorá vo výpočte pozitívnych príkladov výrazne dominuje.
3. V odpovediach na túto otázku sa vyskytuje niekoľko desiatok konkrétnych aktivít a subjektov.
4. V prípade viacerých pozitívnych príkladov sa zároveň konštatuje, že úspešnosť ich realizácie viac či menej relativizuje niektoré z obmedzení, napríklad to, že „často zostávajú iba na papieri, alebo sa realizujú iba nedôsledne“.
5. Napriek tomu, že v prieskume celkovo prevažoval pesimizmus respondentov, medzi odpoveďami na túto otázku sa objavila aj optimistická poznámka, že vzhľadom na

prax možno konštatovať, že záujem o krajinu je podstatne vyšší ako v roku 2000, čo dokumentuje výpočet niekoľkých systémových či ad hoc opatrení, ktoré sa podarilo v ostatných desiatich rokoch realizovať.

PodĎakovanie

Táto štúdia vznikla aj vďaka podpore v rámci OP Výskum a vývoj pre projekt: "Centrum pre rozvoj sídelnej infraštruktúry znalostnej ekonomiky" (ITMS 26240120002), ktorý je spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja (50%) a Vedeckej grantovej agentúry VEGA v rámci riešenia grantového projektu č. 0191 (50%).

Literatúra

Európsky dohovor o krajine 2000, http://www.enviro.gov.sk/servlets/page/868?c_id=5457

HUBA, M., 2010: Dotazník na tému: 10. výročie Európskeho dohovoru o krajine a my (adresovaný MVO na Slovensku). In: Huba, M. (ed.): Kapitoly z environmentálnej politiky – XI. diel, STUŽ/SR, GgÚ SAV Bratislava, p. 15 – 29.